

KUR'AN NÜZÛLÜNÜN MEKKE DÖNEMİ

SEMPÖZYUM

29 Haziran - 01 Temmuz 2012 ÇORUM

Editör

Prof. Dr. Mesut OKUMUŞ

Editör Yardımcıları

Arş. Gör. Ömer DİNÇ

Arş. Gör. Fatma PEHLİVAN

ÇORUM BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINLARI
ÇORUM 2013

MEKKÎ AYETLERDE MÜMİNLERE YÖNELİK HİTABLAR

Prof. Dr. Ali AKPINAR*

Mekkî Ayetlerin Müminleri İnşası

Yaygın tanıma göre, Hicretten önce inen ayetler Mekkî, sonra inen ayetler ise Medenî olarak isimlendirilmiştir. Yine usulcülere göre, bir sûrenin Mekke’de indiği sabit olduğunda, bir delil olmadıkça o sûre bütün ayetleri ile Mekkî sayılır. Aynı kaide Medenî sûre için de geçerlidir.

Mekkî ayetlerde işlenen konulara baktığımız zaman, onların genel olarak şu başlıklarda toplandıklarını görürüz: *Tevhid, Allah’ın varlığı ile ilgili deliller, Ahiret, cennet ve cehennemle ilgili ayetler, tebliğ ve tebliğ kuralları, Allah’a ibadet, namaz ve infâk, müminlere yönelik müjdelere, inkârcılara yönelik uyarılar, müşrik itirazlarına cevaplar, yaratılışla ilgili ayetler, Allah’ın nimetleri...*

Mekkî ayetlerde genel olarak mutlak hükümlerin yer aldığı görülür. Medenî ayetler de ise daha özel ve belirleyici hükümler yer alır. Sözgelimi Mekke’de inen ayetler de genel olarak infâk, tasadduk ve zekâttan bahsedilir. Ancak kimler, hangi ölçüde, kimlere infâkta bulunacak bunlar belirtilmez. İnfâkın sınırları çizilmez, bu biraz da durum ve şartlara göre mükelleflere bırakılır. Muhataplar ihtiyaca göre ve kendi imanî derinliklerine göre kimi zaman mallarının tamamını, kimi zaman yarısını, kimi zaman daha az yahut daha fazlasını infâk ederler. Dolayısıyla Mekke’de infâk’ın, Medine’de sınırları belirlenen zekâta göre daha ağır bir yükümlülük olduğu söylenebilir. Bir anlamda Mekke’deki hükümler azimet ağırlıklı, Medine’deki hükümler ise ruhsat ağırlıklı idi. Nitekim üçüncü sırada inen Müzzemmil sûresi ayetleri Peygamberimiz’e (sa) hitaben gelen “*Ey örtünüp bürünen! Gecenin yarısında, istersen biraz sonra, istersen biraz önce bir müddet için kalk ve ağır ağır Kur’an oku!*”¹ emirleriyle başlar ve “*Şüphesiz Rabbin, senin ve beraberinde bulunanlardan bir topluluğun gecenin üçte ikisinden biraz az, yarısı ve üçte biri kadar vakit içinde kalktığını bilir.*”² ifadesinin geçtiği ayetle sona erer. Görüldüğü üzere ilk dönem müminleri gece namazı da kılmaktaydılar.

Namaz, oruç gibi diğer ilahî emirler ve içki, kumar, faiz gibi diğer yasaklar için de durum benzerdir. Mekke dönemi daha çok küllî kaidelerin vazedildiği ve uygulamanın kişilere bırakıldığı; Medine dönemi ise cüzî kaidelerle hükümlerin kayıtlar altına alınıp belirginleştiği bir dönem olarak durmaktadır. Kur’an’ın in-

* Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-mail: akpinar@gantep.edu.tr.

1 73 Müzzemmil 1-4.

2 73 Müzzemmil 20.

san yetiştirmede izlediği bu tedricilik metodu, şartlar oluştuğunda günümüzde de devreye girebilir.

Mekke dönemine ait Kur'anî hükümlerle ilgili Şâtıbî'nin şu tespitleri konuya açıklık getirmeye yeter özelliktedir:

“Mekke döneminde inen ayetlerle küllî kaideler ortaya kondu, Medine döneminde inen ayetlerle bunlar tamamlanmış oldu....Mekke döneminde teşrîf kılınan şeyler arasında cüzî/ferî hususlar çok nadirdi.³

Mekke döneminde teşrîf kılınan hükümler -ki bunlar ilk olma özelliğine sahiptirler- genellikle mutlak olup herhangi bir kayıt taşımamaktadırlar. Bunlar, akl-ı selim sahiplerince yapıla gelmekte olan adetlerin⁴ gereği doğrultusunda câri olan, üstün ahlak ilkelerinin gerekli kaldığı kabilden şeylerdir... Bunların büyük çoğunluğu, o adetlerle ilgili olmak üzere mükelleflerin kendi değerlendirmelerine ve şahsî ictihadlarına havale edilmiştir... Namazı farzı ve nafillesiyle Kitap ve Sünnetin beyan ettiği şekilde kılmak, muhtaçlara yardımcı olmak, fakirlere-yoksullara maddî destekte bulunmak için Şeriat'ta belirlenmiş bir miktar aranmaksızın infâkta bulunmak, sağduyu sahiplerince güzel görünen sıla-i rahim ilişkilerini sürdürmek ve onların uzak yahut yakın olduklarına bakmamak, komşu haklarına riayet etmek, uzak yakın olsun bütün toplumun haklarını gözetmek, ayırım yapmaksızın herkesin arasını bulmaya çalışmak, tartışmaya girmemek ve en güzel yollarla karşılık vermek ve benzeri henüz haklarında bazı kayıtlar getirilmeyen mutlak hükümler bu cümledendir. Yasaklanan münkerât için de durum aynı idi... O dönemlerdeki Müslümanlar, emredilenleri yapmak ve yasaklananlardan kaçmak için bütün gayretlerini ortaya koyuyorlardı.⁵ Mekkî esaslar mücmeldi... Yeni gelişmeler ve ihtiyaca binâen sonradan gelen Medenî açıklamalar; kayıtlamalar; tahsisler ise, -Allah'tan bir lütf olarak- önceden gelmiş küllî esasların tamamlayıcısı oldu ve din o muhkem esaslar üzerine bina edildi. Şu halde ilk esaslar bâkîdir, onlar ne değişmiş, ne de neshe maruz kalmışlardır. Çünkü onlar hemen her konuda zarurî-küllî mahiyettedirler.⁶ Hicretten önce Müslümanlar kendi ictihad ve ihtiyatlarının sonucu olarak Mekkî teşrîin gereği doğrultusunda hareket ederlerdi ve bunda çok büyük mesafe kat etmişlerdi... Daha sonra Medine döneminde gelen öncekileri tamamlayıcı açıklamalar daha kolaydı, ancak Medine döneminde gelen ruhsatlar; onlar Mekkî olan azimetlerden uzaklaştırmadı.”⁷

3 Şâtıbî, *el-Muvafakât İslamî İlimler Metodolojisi*, Çev: M. Erdoğan, III, 97-99.

4 Burada adetlerin tevhid temelli yahut tevhidin genel ruhuna aykırı olmayan adetler olarak anlamak gerekir.

5 Bkz. Şâtıbî, *age*, IV, 234-235.

6 Bkz. Şâtıbî, *age*, IV, 236.

7 Bkz. Şâtıbî, *age*, IV, 239.

Nitekim Kur'an çağı insanı haklarında, hangi konuda nasıl bir ayet/hüküm geleceğini bilmeden Kur'an'a iman ediyorlar, gelen hükümler gelenek ve alışkanlıklarına ters düşse bile hemen onu kabul ediyorlardı. Bu konuda Abdullah b. Ömer'den gelen şu rivayet oldukça dikkat çekicidir:

“Vaktiyle öyle bir hayat yaşadım ki, o sıralar her birimize Kur'an'dan önce iman verilirdi. Hz. Peygamber'e bir sûre iner inmez, o sûrede yer alan helal ve haramları, üzerinde durmamız gereken yerleri öncelikle öğrenirdik. Tıpkı sizin Kur'an (metnini) öğrendiğiniz gibi. Sonraları öyle kimseler gördüm ki, kendilerine imandan önce Kur'an veriliyor. O kimse, kitabı başından sonuna kadar okumasına rağmen, emirleri- yasakları nelerdir; üzerinde durulması gereken yerleri nereleridir bilmeden, (en kalitesiz hurma cinsi olan) dakl hurmasının dökülüp dağılışı gibi, Kur'an'ı parça parça okumakla yetiniyor.”⁸

İniş sırasına göre sûreler ve ayetler, birbirleri üzerine bina edilir ve sonra inen ayet sonra inen ayeti açıklar.⁹ Ayetlerin doğru ve kolay anlaşılabilmesi için onların indiği yerin, iniş sebebinin (Esbâb-ı Nüzûl) ve iniş ortamının (Tarihsel arka plan) bilinmesi son derece önemlidir. Elbette ayetlerin belli zaman ve mekanlarda, belli olay ve kişiler hakkında inmiş olması, onların evrensel mesajını sınırlamaz. Çünkü meşhur üsul kâidesi doğrultusunda sebeplerin özel olması, hükümlerin genel olmasına engel değildir.

Ancak Kur'an'ın 23 sene gibi hiç de kısa olmayan bir zaman diliminde peyderpey inmiş olması; nüzûl sırasına göre sûrelerin sıralanışının ilim adamları arasında hep tartışmalı olması; Mekkî bir sûrenin bile kendi ayet ve pasajlarının nüzûl sırasına göre sıralanışında ihtilafların var oluşu; Mekkî sûrede Medenî, Medenî sûrede Mekkî ayetin var oluşuna dair tartışmalar; nüzûl tertibinin bazı sahabîlerin kişisel Mushaflarında kalması, buna karşın Mushaf tertibi esas alınan Resmî tertibin ilk dönemden itibaren yaygınlaşarak günümüze gelmesi gibi konular Mekkî ve Medenî sûre ve ayetlerin tespitinde tartışmaları hiçbir zaman bitirmemiştir. Dolayısıyla bu konuda söylenenler tartışmaya açıktır. Ancak anlamayı kolaylaştırma adına söylenenleri bütünüyle yok saymak da akıl kârı değildir.

Sûreler baz alındığında Mekke dönemini dört devrede ele almak mümkündür:

1- Bireysel Davet Dönemi: Hz. Peygamber'in risaleti ile başlar ve üç yıl sonra peygamberliğini açıkça ilân etmesiyle sona erer. Bu dönemde, mesaj gizli gizli bazı seçkin kişilere götürülüyor ve genelde Mekke halkı bundan habersiz kalıyordu. *Fatiha-İhlas arası 25 kadar sûre bu dönemde inmiştir:*

8 Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne*, VII, 342. (Heysemî, *Mecmau'z-Zevaid*, I, 65; Hakim, *el-Müstedrek*, I, 35); aynı mealde Cündüb b. Abdillâh'ın sözleri için bkz İbn Mace, *Mukaddime* 9.

9 Bkz. Hâlid b. Osman es-Sebt, *Kavâidü't-Tefsîr*, I, 77-82, Riyât 2001.

- 2- *Toplumsal Davet Dönemi*: Bireysel karşı çıkışlarla başlar ve yavaş yavaş düşmanlık, alay, eğlence, suçlama, kötü sözler söyleme ve sahte propaganda şeklini alır. Sonraları nisbeten yoksul, zayıf ve çaresiz Müslümanlara işkence etmek üzere gruplar oluşturulmuştur. Boykot yılına kadar 3-4 yıl sürer. *Necm'den itibaren 20 kadar sûre bu dönemde inmiştir.*
- 3- *Boykot dönemi*: İşkencelerin başlangıcından Hz. Hatice ve Ebu Talib'in ölümüne kadar sürer. Bu dönem Müslümanlara yapılan işkenceler öylesine vahşi ve zalimce bir durum almıştı ki, çokları Habeşistan'a hicret etmek zorunda kalmışlardı. Hz. Peygamber'e (sa) ve ailesi üyelerine karşı sosyal ve ekonomik boykot uygulanıyor ve Mekke'den ayrılmayan Müslümanlar kuşatma altına alınan Şi'b-i Ebî Talib'e sığınmaya zorlanıyorlardı. *Bi'setin 7 ile 10. yılları arası olan bu dönemde 14 kadar sûre inmiştir.*
- 4- *Biat Dönemi*: Peygamberliğin 10. yılından 13. yılına kadar üç yıl sürmüştür. Bu, Hz. Peygamber (sa) ve izleyicileri için zorlu sınavlar ve elem verici işkenceler dönemiydi. Mekke'de hayat çekilmez hale gelmişti. Mekke dışında bile sığınılacak bir yer görünmüyordu. O kadar ki, Hz. Peygamber (sa) Taif'e gittiğinde, kendisine ne sığınma hakkı ne de koruma sözü verilmişti. Aynı zamanda Mekke halkı; ya öldürerek, ya tutuklayarak, ya da kentlerinden sürerek kendisinden kurtulmak için toplantılar yapıyordu. İşte onlara göre bu en kritik zamanda Allah Yesrib'de Ensar'ın kapılarını İslam'a açtı, oradan Mekke'ye gelen heyetlerle biatlar yapıldı ve Hz. Peygamber Medine'ye hicret etti. *Tûr'dan Mutaaffifin'e kadar olan sûreler bu dönemde inmiştir.*¹⁰

Şimdi bu bilgiler ışığında Mekke döneminde inen ayetlerin müminlere hitap özelliklerini ve onları nasıl inşa ettiğini somut ayetler üzerinde görebiliriz:

Kur'an'ın Hitaplarıyla İlgili Genel Bilgiler

Kendi indiği zamanının ve sonraki zamanların tüm insanlığına inmiş olan Kur'an'da farklı hitap çeşitleri yer alır. İbnü'l-Cevzî (v:597), Kur'an'daki hitap çeşitlerini 15 maddede ele alır. Bunu otuza çıkaran ilim adamları da vardır. Zerkeşî'de (v:794) bu rakam 40'a çıkar.¹¹ Suyûtî (v:880) ise, bu hitap çeşitlerini 34 maddede örnekleriyle sayar.¹² Bu maddeler ve örneklerinden de anlaşılacağı üzere bu hitap çeşitleri ille de nidâ edatlarıyla olan ifadeler değildir, olması da gerekmez. Kaldı ki Kur'an, Peygamberlere ve Peygamberimize hitap ederek mü-

10 Bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, Enâm Sûresi Girişi; Mustafa İslamoğlu, *Kur'an Sûrelerinin Kimliği*, İstanbul, 2011, s. 365.

11 Bkz. Ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, II, 217-253.

12 Bkz. Es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 43-45, Mısır 1978.

minleri inşa ettiği, onların şahsında müminlere seslendiği gibi, insan/insanlar gibi ifadeler ve hatta inanmayanlardan bahsederek de müminlere seslenmiş ve onlara hitap etmiştir diyebiliriz.

Bizim konumuzla doğrudan ilgili olarak bu hitap çeşitlerinden birkaç tanesinden ve onların özelliklerinden kısaca bahsedecek olursak;

1. *Hitâbü'l-hâs ile husûsa hitab (Özele hitap ile özelin kast edilmesi), Yâ eyyühen-Nebîy, Yâ eyyühe'r-Rasûl* hitablarıyla Peygamberimizin kast edilmesi bunun örneğidir.

يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ¹³

Ayette hitap, öncelikle Peygamberimizdir. Risaleti tebliğ görevi öncelikle ona verilmiş, Yüce Allah bu uğurda onu insanlardan gelebilecek tehlikelerden koruyacağını ona va'd etmiştir.

2. *Hitâbü'l-hâs ile umuma hitab (özel hitab ile genele hitab edilmesi):* Pek çok ayette *Yâ eyyühen-Nebîy* hitabı ile tüm müminlerin kast edilmesi de bunun örneğidir.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ¹⁴

Ayet, *Ey Nebi* hitabıyla başlamaktadır, ancak bu hitaptan hemen sonra kalıp kadınları boşadığınız zaman şeklinde çoğul olarak gelmekte ve aynı şekilde çoğul kalıpla devam etmektedir. Dolayısıyla ayette hitap, Peygamberimizin şahsında tüm müminlere yöneliktir. Zaten tercih edilen görüşe göre Peygamberimizin hayatında herhangi bir boşama olayı gerçekleşmemiştir.

3. *Tekil kalıpla çoğula hitab:*¹⁵ *يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا عَرِّكَ رَبِّكَ الْكَرِيمُ*

Ayette hitap, tekil olarak insana yapılmıştır ancak bu hitap ile tüm insanlar kast edilmiştir.¹⁶ Mekkî olan iki ayette¹⁷ *ey insan* kalıbıyla genel olarak müminler kast edilmiştir.

4. Kur'an'da, Peygamberimizin dışındaki peygamberlere isimleriyle hitap edilir. *Yâ Âdem, Yâ İbrahîm, Yâ Nûh, Yâ Mûsâ, Yâ İsâ* gibi. Ancak Peygamberimize *Yâ Muhammed* şeklinde ismiyle hitap edilmez. O'na tazîm için *Ey Nebîy, Ey Rasâl* diye hitap edilir yahut hiç sıfat zikredilmeden ona hitap edilir. Bu, aynı zamanda ona ismiyle hitap etmeme konusunda ümmete de bir ta'lîm ve uyarıdır.

13 5 Mâide 67.

14 65 Talâk 1.

15 82 İnfitâr 6.

16 es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 43.

17 Bkz. 82 İnfitâr 6; 84 İnşikâk 6.

5. Hz. Peygamber'in şahsına yönelik özel hitapların, tüm zamanların bütün insanlarına hitap eden Kur'an'da yer almış olması, o hitaplardan herkesin alacağı bir şeylerin olduğunu gösterir. Şöyle ki, özelde Peygamberimize verilen emirler, müjdeler, ona yapılan uyarılar, onun şahsında tüm Kur'an muhataplarına bir şeyler söyler. Bu, Peygamberimiz dışındaki diğer özel hitaplar için de söz konusudur.

Elbette bu hitaplar, öncelikle adı geçen muhatabına bir şeyler söyler. Sözelimi bu hitaplarla Yüce Allah, Peygamberini yetiştirir, bir beşer olarak onu yönetir, denetler. Ama bu hitaplar, aynı zamanda Müslüman olanlara da olmayanlara da pek çok mesaj verir.¹⁸

Bir örnek verecek olursak, Peygamberimize ilk olarak gelen *Yaratan Rabbinin adıyla oku* hitabını da; aynı sûrenin sonunda yer alan *Sakin uyma ona, secde et ve yaklaş* hitabını da Peygamberin şahsında tüm Kur'an okuyucusuna yönelik olarak algılamalıyız.

6. Kur'an'da müminlere doğrudan muhatap sığısıyla hitap edilirken, Müslüman olmayanlara gâib sığısıyla dolaylı olarak hitap edilir. Bunun yalnızca iki istisnası vardır. Biri Kâfirûn sûresinde *قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ* şeklin-dedir ve burada da hitap Peygamberimize yönelik olarak gelmiş ve ondan kâfirlere söylemesi istenmiştir. Diğer ise *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَدُوا الْيَوْمَ* şeklin-de Âhiret günü, onlar cehenneme girerken onlara yönelik bir seslenme-dir. Bu hitap tarzı da Yüce Allah'ın müminlere değer verdiğini, kâfirleri ise muhatap bile kabul etmediğini göstermektedir.
7. Kur'an'da müminlere sıfatlarıyla, isimleriyle ve cinsleriyle hitap edilmiştir. Bu hitaplarla mümin olmayanlar imana gelip kulluk ve ibadetle emr olunurlarken; müminler kulluk ve ibadete devamla emrolunmuşlardır.¹⁹
8. *Kul/söyle* diye başlayan hitaplar, bu ümmet için bir şereftir. Zira Yüce Allah, bu hitaplarla ümmete aracısız seslenmiştir.²⁰
9. Kur'an'ın çağrısı evrensel olup tüm insanlığadır. Bunun için Kur'an, pek çok ayette *Ey insanlar*²¹ ve *ey Âdemoğulları*²² diye insanlığa seslenir.

18 Bkz. M. Fatih Kesler, 'Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e Yönelik Hitaplar I, II' *AÜİFD*, Yıl:2002, Sayı 2, s, 91-119; Yıl: 2003, Sayı: 1, s, 19-39.

19 Bkz, es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 23.

20 Bkz. es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 45.

21 Mekkî ve Medenî yirmi bir ayette bu ifadeye yer verilir. Mekkî olanlar: 7 Araf 158; 10 Yunus 23, 57, 104, 108; 27 Neml 16; 28 Kasas 38; 35 Fâtır 3, 5, 15.

22 7 A'râf 26, 27, 31, 35, 36 Fâtır 60.

Nüzûl Sırasına Göre Kur'an'ın Müminlere Hitabı

Kur'an ayetlerinin her birinin özel bir nüzûl sebebi olmasa bile bir nüzûl ortamı vardır. Zira Kur'an ayetleri, boşluğa inmemiş; bir olay, bir soru yahut bir durum üzerine inmiştir. Sözgelimi, Peygamberimize ilk inen Alak sûresi ayetleri için bir nüzûl sebebi görünmemektedir. Ancak ayetin indiği nüzûl ortamını şu şekilde tasvir etmemiz mümkündür: İnsanlığın gidişatını kendine dert edinmiş, arayış içerisinde bir insan. Kendini dinlemek ve düşünmek için insanlardan uzaklaşan ve Mekke'nin sarp dağlarının ıssız bir mağarasında günlerce kalan bir insan. ıssız mağaranın en karanlık gecesini aydınlatan ayetler: *Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı alakdan yarattı. Oku! Kalemle öğreten, insana bilmediğini bildiren Rabbin, en büyük kerem sahibidir.*²³ İnen her ayet, benzer durumlara ışık tutmuş ve boşlukları doldurmuştur.

Kur'an ayetleri ilk dönemden itibaren vahiy kâtiblerince yazıya geçirilmiş, ancak Kur'an'ın Mushaf tertibine konularak kitaplaşması Hz. Ebubekir döneminde gerçekleşmiştir. Bu tertipte Kur'an'ın iniş sırası değil, Hz. Peygamber'e (sa) Arza-ı Ahire'de sunulan şekli gözetilmiş ve bu tertip resmî Mushaf olarak yaygınlaşarak günümüze gelmiştir. Nüzûl sırasına göre Kur'anlar ise bazı sahâbîlerin özel Mushafı olarak kalmış ve bunlar yaygınlaşmadığı için, genel olarak sûrelerin ve ayetlerin iniş sıraları hep tartışılmıştır. Bu sebeple de nüzûl sırasına göre tefsir yazma geleneği oluşmamıştır. Son dönemlerde kaleme alınmış İzzet Derveze'nın *et-Tefsîru'l-Hadis'i*, Mehmet Zeki Duman'ın *Beyânü'l-Hak* gibi, nüzûl sırasına göre yazılan tefsirlerde de sûrelerin sıraları hep tartışılmıştır. Kur'an'ın yirmi üç senelik bir zaman diliminde ayet ayet, sûre sûre indiği; örneğin Kur'an'ın en uzun sûresi Bakara'nın on yıllık Medine dönemine yayılarak indiği düşünülürse, bu tartışmaların olması da doğal karşılanmalıdır. Bütün bunlara rağmen nüzûl sıralamaları ve bu sıralamalara göre yapılan tefsir çalışmaları, Kur'an mesajının daha doğru anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Biz de bu çalışmamızda yaygın olan nüzûl sırasına göre Mekkî ayetleri tarayarak onlarda müminlere yönelik hitabların özelliklerini ve o hitaplarda öne çıkan hususları ortaya koymaya çalışacağız. Tabi ki burada doğrudan müminlere yönelik hitapları ele alacağız, farklı hitap çeşitleriyle müminler kast edilmiş olsa yahut onlarda müminlere yönelik mesajlar olsa bile onları dışarıda tutacağız. Mekkî ayetlerde, doğrudan müminlere hitap edilmese de geçmiş kavimlerin ve peygamberlerin kıssalarıyla müminlerin eğitim ve inşasının hedeflendiği ortadadır.²⁴

23 96 Alak 1-5.

24 Biz daha önce yaptığımız *Kur'an'ın Müminlere Çağrısı* adlı çalışmamızda, Kur'an'da yer alan Yâ Eyyühellezîne Âmenû/Ey iman edenler diye başlayan 89 ayeti incelemiştik. Ancak bu ayetlerin hepsi Medenî sûrelerde yer almaktadır. Biz bu yazımızda ise Kur'an'ın Mekkî ayetlerde müminlere çağrısını inceleyerek Kur'an'ın öncelikle ve daha çok hangi kavramlarla müminlere seslendiğini ve bu çağrılarını öncelikle nasıl bir mümin prototipi hedeflediğini ortaya koymaya çalışacağız. Kanaatimizce bu tespitlerimiz, dine yeni girmiş kimselerin ve

1. Bireysel Davet Dönemi

2 Kalem Sûresi (Bî'setin İlk Yılları)

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ (34)
أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ (35)

Ayetlerde *müttakî* kavramı ve mücrimlerin karşısında Müslim kavramı kullanılmıştır. Kur'an'ın ilk inen ayetlerinde çoğul olarak müttakî kavramını kullanması, Mushaf tertibine göre Kur'an'ın ilk ayetlerinde yer alan, *Bu Kitab, müttakîler için hidayet rehberidir* cümlesiyle güzel bir tevafuk arz etmektedir.

3 Müzzemmil Sûresi (B. İlk Yılları)

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثِي اللَّيْلِ وَنُصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ

Ayette, müminlerin Peygamber'i (sa) izledikleri ve onun gibi gece namazları kıldıkları anlatılmakta ve ilk inen ayetlerde gece kıyama ile gece namazına işaret edilmektedir.

4 Müddessir Sûresi (B. İlk Yılları)

Sûrenin 39. ayetinde Ashab-ı yemin diye nitelenmekte ve onların cennetlik oldukları müjdelenmektedir.

7 Tekvîr Sûresi (B. İlk Yılları)

Sûrenin 27-28. ayetlerinde Kur'an'ın istikamet sahibi olmak isteyenler için öğüt olduğuna vurgu yapılarak müminlerin istikamet ehli kimseler olduğuna/olması gerektiğine işaret edilmiştir.

8 A'lâ Sûresi (B. İlk Yılları)

سَيَذَكَّرُ مَنْ يَخْشَى
قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى

Sûrenin 10. ve 14. ayetlerinde haşyet sahibi olanların öğüt alacağı ve nefsinin tezkiye edenin kurtulacağı vurgulanırken müminlerden haşyet sahibi ve nefislerini tezkiye edenler olmaları istenmiştir.

9 Leyl Sûresi (B. İlk Yılları)

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ
وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ

Sûrenin 5 ve 6. ayetlerinde müminlerin takvalı ve güzellikleri doğrulayan kimseler; 17-21. ayetlerde ise yine takvalı, arınmak ve sırf Allah'ın rızasını kazanmak için malını veren kimseler olduğu vurgulanmıştır.

10 Fecr Sûresi (B. İlk Yılları)

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي

Sûrenin 27-30. ayetlerinde itminana/doyuma ermiş olan diye hitap edilmekte ve Rabbin rızasına ermiş bu kişiler *Kullarım* ifadesiyle onura edilmiştir.

13 Asr Sûresi (B. İlk Yılları)

Sûrede hüsrandan kurtulacak müminlerin dört temel özelliği sayılmıştır: İman, sâlih amel, hakkı tavsiye ve sabrı tavsiye.

20 ve 21. sırada inen Felak ve Nâs sûrelerinde her türlü şer odaklarından Allah'a sığınma duası ta'lim edilmekte, 22. sırada inen İhlas sursi ile tevhid inancı veciz bir biçimde özetlenmektedir.

Bireysel davet döneminin bu ilk üç yıllık devresini değerlendirecek olursak şunları söyleyebiliriz:

Örneklerde de görüldüğü üzere ilk dönemde inen bu ayetler, müminlerin iç dünyalarını sağlam temeller üzerine inşa etmeye yönelik olup genel olarak *müttakî, mümin, Müslim, ashab-ı yemin (sağ ehli), haşyet-tezkiye sahibi cennetlik kimseler olarak bahsedilmekte; iman- sâlih amel ve ibadet olarak infâk ve namaz vurgusu yapılmaktadır.*

2. Toplumsal Davet Dönemi

23 Necm Sûresi (B. 3-4. Yılı)

فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا (62)

Bi'setin ilk yıllarında inen Alak sûresinin sonunda birey olarak secdeye çağrılırken, bu ayette ilk defa tüm herkes yalnızca Allah'a secdeye ve ibadete çağrılmaktadır.

24 Abese Sûresi (B. 4. Yılı)

وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ (38)

ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ (39)

27 Burûc Sûresi (B. 4. Yılı)

إِنَّ الَّذِينَ قَتَلُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ (10)

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ (11)

28 Tîn Sûresi (B. 4. Yılı)

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ (6)

30 Kâria Sûresi (B. 4. Yılı)

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ (6)

فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ (7)

31 Kiyâme Sûresi (B. 4-5. Yılı)

وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاصِرَةٌ (22)

إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ (23)

34 Kâf Sûresi (B. 5. Yılı)

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ (31)

هَذَا مَا تُوْعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ (32)

مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَانََ الْعَلِيمَ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ (33)

ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ (34)

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ (35)

37 Kamer Sûresi (B. 9. Yılı)

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ (54)

فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ (55)

38 Sâd Sûresi (B. 9. Yılı)

أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ (28)

كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ (29)

هَذَا ذِكْرٌ وَإِنَّا لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنٌ مَآبٍ (49)

جَنَّاتٍ عَدْنٍ مَفْتُحَةٍ لَهُمُ الْأَبْوَابُ (50)

مُتَكَبِّينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ (51)

وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ (52)

هَذَا مَا تُوْعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ (53)

إِنَّ هَذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ (54)

39 A'râf Sûresi (B. 9. Yılı)

(1) المص

كِتَابٌ أَنْزَلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ لِيَتَذَكَّرَ بِهِ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ (2)

- وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (8)
- يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُورِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ (26)
- يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمُ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ (27)
- يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ (31)
- يَا بَنِي آدَمَ إِنَّمَا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي فَمَنْ اتَّقَى وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (35)
- وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (42)
- وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلٌ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُوا أَنْ تِلْكَمُ الْجَنَّةُ أَوْرَثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (43)
- إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ الْأَنْهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (54)
- ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (55)
- قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيُّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ (158)
- إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ (206)

41 Yâsîn Sûresi (B. 5-6. Yılı)

- إِنَّمَا تُنذِرُ مَنْ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَانََ الْغَيْبَ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ (11)
- إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ فَاكِهُونَ (55)
- هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَكئونَ (56)
- لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ (57)
- سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ (58)

42 Furkân Sûresi (B. 5-6. Yılı)

- وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا (63)
- وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا (64)
- وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا (65)
- إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا (66)

- وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا (67)
 وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ
 يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا (68)
 يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا (69)
 إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا (70)
 وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا (71)
 وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا (72)
 وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا (73)
 وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا (74)
 أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا (75)
 خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا (76)

43 Fâtır Sûresi (B. 6. Yılı)

- يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ (5)
 يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ (15)
 إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ (28)
 إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ (29)
 لِيُؤْتِيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ (30)
 ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ
 بِالْخَيْرَاتِ إِذِنَ اللَّهُ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ (32)
 جَنَّاتٍ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ (33)
 هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْخَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ (39)

44 Meryem Sûresi (B. 6. Yılı)

- إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا (60)
 جَنَّاتٍ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَانُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًا (61)
 لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةٌ وَعِشْيَا (62)
 تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا (63)
 وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا (76)
 إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَانُ وُدًّا (96)

45 Tahâ Sûresi (B. 6. Yılı)

- وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلَا (75)
 جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَٰلِكَ جَزَاءُ مَنْ تَزَكَّى (76)
 وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا (112)

46 Vakıa Sûresi (B. 8. Yılı)

- فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ (8)
 وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ (10)
 أُولَٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ (11)
 فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ (12)
 وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ (27)
 فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ (28)
 وَطَلْحٍ مَانُودٍ (29)
 وَظِلٍّ مَمْدُودٍ (30)
 وَمَاءٍ مَسْكُوبٍ (31)
 وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ (32)
 لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ (33)
 وَفُرُشٍ مَرْفُوعَةٍ (34)
 إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنِشَاءً (35)
 فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا (36)
 غُرُبًا أَتْرَابًا (37)
 لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ (38)
 فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ (88)
 فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّةُ نَعِيمٍ (89)
 وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ أَصْحَابِ الْيَمِينِ (90)
 فَسَلَامٌ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ (91)

Toplumsal Davet Döneminde inen ayetlerde genel olarak yine *mümin-müttakî* kavramları kullanılmakta; *ibadet, secde, tesbih, tevbe, duadan* bahsedilmekte, birinci dönemden daha zengin *cennet tasvirlerine* yer verilmektedir. Müminlerden bahsedilirken *Takva elbisesi* giymiş *Kalb-i selîm* ve *akl-ı selîm (ülü'l-elbâb) sahibi kimseler, Âdemoğulları* ve *Rahman'ın kulları* ifadesi dikkatleri çekmekte-

dir. Bu dönemde ahlakî erdemlerden *şirk koşturma, israf etmeme, kibirlenmeme, cana kast etmeme, yalan söylememe, yalan şahitlik yapmama, boş sözden uzak durma* gibi evrensel ilkelere vurgu yapılmaktadır. Peygamberliğin altıncı yıllarında inen ayette *yeryüzü halifeleri* ifadesi kullanılarak ilk Müslümanların büyük hedeflere hazırlandığını söyleyebiliriz.

3. Boykot Dönemi

48 Neml Sûresi (B. 8. Yılı)

- طس تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ (1)
هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ (2)
الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ (3)

49 Kasas Sûresi (B. 10. Yılı)

- وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ (83)

50 İsrâ Sûresi (B. 10. Yılı)

- إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا (9)
وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا (53)
رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِنَّ يَشَاءُ يَرْحَمَكُم أَوْ إِنَّ يَشَاءُ يُعَذِّبِكُمْ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا (54)
إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَى بِرَبِّكَ وَكِيلًا (65)

51 Yunus Sûresi (B. 10. Yılı)

- إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ (9)
دَعَاؤُهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (10)
أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (62)
الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ (63)
لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (64)

52 Hûd Sûresi (B. 10 Yılı)

- إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ (11)
إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (23)
وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ (115)

54 Hicr Sûresi (B. 10-11. Yılı)

- إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ (45)
ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِينَ (46)

55 Enâm Sûresi (B. 10-11. Yılı)

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (54)

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ (82)

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ (92)

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكَمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (151)

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْكَيْلِ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تَكْلِفْ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكَمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (152)

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكَمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (153)

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ (165)

Halife kavramındaki siyasî manayı göz önünde bulundurduğumuzda ayetin, müminleri yeryüzü yönetimine hazırladığını söyleyebiliriz..

56 Saffât Sûresi (B. 10. Yılı)

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ (40)

أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ (41)

فَوَآكِهِ وَهُمْ مُكْرَمُونَ (42)

فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ (43)

عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ (44)

يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ (45)

بَيَّضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ (46)

لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ (47)

وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ (48)

كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ (49)

57 Lokman Sûresi (B. 11. Yılı)

(1) الم

تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ (2)

- هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ (3)
 الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ (4)
 أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (5)
 إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ (8)
 خَالِدِينَ فِيهَا وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (9)
 يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَآخِشُوا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنِ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارٌ عَنِ وَالِدِهِ شَيْئًا
 إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ (33)

58 Sebe' Sûresi (B. 11. Yılı)

- لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ (4)

59 Zümer Sûresi (B. 11. Yılı)

- قُلْ يَاعِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى
 الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ (10)
 قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ (11)
 وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ (12)
 قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ (13)
 قُلْ اللَّهُ أَعْبُدْهُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي (14)
 وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ (33)
 لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ (34)
 قُلْ يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ
 هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (53)
 وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ
 عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ (73)
 وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَّبِعُ مِنْ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ (74)
 وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ
 لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (75)

60 Mümin Sûresi (B. 11-12. Yılı)

- إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ (51)

61 Fussilet Sûresi (B. 11-12. Yılı)

- إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ
 الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ (30)

- نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ (31)
 نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ (32)
 وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ (33)

62 Şûrâ Sûresi (B. 11-12. Yılı)

- وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ (22)
 فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ (36)
 وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ (37)
 وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ (38)

63 Zuhurf Sûresi (B. 11-12. Yılı)

- الْأَخِلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ (67)
 يَا عِبَادِ لَا خَوْفَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ (68)
 الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ (69)
 ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُخْبَرُونَ (70)
 يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (71)
 وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (72)
 لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ (73)

64 Duhân Sûresi (B. 12. Yılı)

- إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ (51)
 فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ (52)
 يَلْبَسُونَ مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ (53)
 كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ (54)

65 Câsiye Sûresi (B. 12. Yılı)

- وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ (19)
 هَذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ (20)
 لَهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ (30) فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِ

66 Ahkâf Sûresi (B. 12. Yılı)

- إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (13)
 أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (14)

67 Zariyât Sûresi (B. 12. Yılı)

- إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ (15)
 آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ (16)
 كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ (17)
 وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ (18)
 وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلْسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ (19)
 وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ (20)

68 Ğâşiye Sûresi (B. 9-10. Yılı)

- وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ (8)
 لِسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ (9)
 فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ (10)
 لَا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً (11)
 فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ (12)
 فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ (13)
 وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ (14)
 وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ (15)
 وَزُرَّابِيُّ مَبْثُوثَةٌ (16)

69 Kehf Sûresi (B. 12. Yılı)

- الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا (1)
 قِيمًا لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِمَّنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا (2)
 مَا كَثُرَ فِيهِ أَبَدًا (3)
 إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا (30)
 أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَكَثِرِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نَعَمُ الثَّوَابِ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا (31)
 إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا (107)
 خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا (108)

70 Nahl Sûresi (B. 11. Yılı)

- وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ (30)

جَنَّاتٍ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ (31)
 الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُم الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (32)
 وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَا جَزَاءَ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ (41)
 الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ (42)
 وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ (89)
 ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ (110)
 إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أَهْلٌ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ
 فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (115)

Medenî olduğu söylenen şu ayet ise Allah'ın takva sahibi, iyilik ve ihsan sahipleriyle beraber olduğunu söyleyerek müminler yönlendirilmektedir.

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ (128)

72 İbrahim Sûresi (B. 11. Yılı)

وَأَدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ
 تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ (23)
 يُتَبِّئُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ
 مَا يَشَاءُ (27)
 قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا
 يَنْفَعُ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ (31)

74 Müminûn Sûresi (B. 12. Yılı)

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (1)
 الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ (2)
 وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ (3)
 وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ (4)
 وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ (5)
 إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ (6)
 فَمَنْ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ (7)
 وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ (8)
 وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ (9)
 أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ (10)
 الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (11)

Bi'setin son yıllarına doğru inen ayetlerde müminlerin en temel özellikleri net bir şekilde açıklanıyor. Bu tarihe kadar Kur'an'ın böyle bir mümin tipini yetiştirdiği söylenebilir.

- (57) إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ
 (58) وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ
 (59) وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ
 (60) وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَّةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ
 (61) أُولَئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ

Bu ayetlerle ilgili Peygamberimize yöneltilen kalpleri türpererek vermeleri gerekeni verenler, *içki içip hırsızlık yapanlar mı olduğu şeklindeki soruya Peygamberimizin "Hayır", onlar aksine oruç tutan, tasaddük eden ve yaptıkları hayırların kabul edilmeyebileceği endişesi taşıyan, hayırlarda yarışanlar olduklarını buyurması*²⁵ şeklindeki açıklamalar hedeflenen bu mümin tipinin ulaşacağı en zirve noktayı belirlemektedir.

75 Secde Sûresi (B. 9. Yılı)

- (15) إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ
 (16) تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ
 (17) فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

Boycot Döneminde inen bu ayetlerde müminler için *Muhsin (iyilik ihsan sahipleri), İhlaslılar, yakîne erenler, Allah dostları, Kullarım* ifadelerinin kullanıldığını görmekteyiz. İman-amel ilişkisine vurgu yapılırken ibadet konusunda *namazı ikame, namazın muhafazası, zekat verme* konularına yer verilmekte; ahlakî konularda ise dönemin ağır şartlarına uygun olarak *sabır, tevekkül, şura* gibi sosyal konular, *hicret edenlerin mükafatları* (Habeşistan hicretleri hatırlanmalı) yanı sıra haram kılınan şeylerin daha ayrıntılı olarak açıklandığını görüyoruz. *Allah'a eş koşma, fuhşa yaklaşma, yetim malı yeme, ölçüde tartıda adaletli ol, murdar et, domuz eti, kan yeme* gibi. Bu dönemde inen ayetlerde de cennetlikler ve onlar için hazırlanmış ödüller açıklanmaya devam etmektedir.

4. Biat Dönemi (Bi'setin Son Yılı)

76 Tûr Sûresi (B. 9-10. Yılı)

- (17) إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ
 (18) فَاكْبِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ
 (19) كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

- مُتَكِبِّينَ عَلَى سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ (20)
 وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ
 أُمْرٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينَ (21)
 وَأَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ (22)
 يَتَنَزَّعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْتِيمٌ (23)
 وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ (24)
 وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ (25)
 قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ (26)
 فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَّانَا عَذَابَ السَّعِيرِ (27)
 إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ (28)

77 Mülk Sûresi (B. 9. Yılı)

- إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ (12)

78 Hakka Sûresi (B. 9. Yılı)

- وَإِنَّهُ لَتَذِكْرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ (48)

79 Meâric Sûresi (B. 9. Yılı)

- إِلَّا الْمُصَلِّينَ (22)
 الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ (23)
 وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ (24)
 لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ (25)
 وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ (26)
 وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ (27)
 إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ (28)
 وَالَّذِينَ هُمْ لِأُفُوجِهِمْ حَافِظُونَ (29)
 إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ (30)
 فَمَنْ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ (31)
 وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ (32)
 وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ (33)
 وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ (34)
 أُولَئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ (35)

80 Nebe' Sûresi (B. 6-7. Yılı)

- (31) إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا
 (32) حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا
 (33) وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا
 (34) وَكَأْسًا دِهَاقًا
 (35) لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَابًا
 (36) جَزَاءً مِنْ رَبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا

81 Nâziât Sûresi (B. 7. Yılı)

- (40) وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ
 (41) فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ

82 İnfitâr Sûresi

- (13) إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ

83 İnşikâk Sûresi (B. 8. Yılı)

- (25) إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ

84 Rûm Sûresi (B.13. Yılı) (6 yahut 8. Yıla yerleştirenler var)

- (15) فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ
 (45) لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ
 وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ
 (56) كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

85 Ankebût Sûresi (B. Son Yılı)

- (7) وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ
 (9) وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ
 (44) خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ
 (56) يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِنِّي آتِي فَاعْبُدُونِي
 وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا
 (58) نِعَمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ
 (59) الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ
 (69) وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

86 Mutaffifîn Sûresi (B. 13. Yılı)

- (18) كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيَّينَ

- (19) وَمَا أَذْرَاكَ مَا عَلَيَّوْنَ
 (20) كِتَابٍ مَرْقُومٍ
 (21) يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ
 (22) إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ
 (23) عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ
 (24) تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ
 (25) يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ
 (26) خِتَامُهُ مِسْكَ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ
 (27) وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ
 (28) عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ

Mekke döneminin son dilimi olan Biat döneminde, önceki dönemlerdeki temel konular tekrarlanırken, iman-amel konusuna vurgu yapılmakta, müminler için *müttakî*, *Muhsin* kavramları yine kullanılmakta, ilave olarak *Ebrâr* (iyiler), *ilim ehli* kavramlarına yer verilmekte; yine *namazı muhafaza*, *namus*, *emanete riayet*, *âdil şahitlik*, *sabır*, *tevekkül* gibi konular işlenmekte, bunlara *cihad* konusu eklenmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Mekke Dönemi, Kur'an'ın aydınlığında ve bizzat Hz. Peygamber'in eliyle 300 kadar müminin inşa edildiği çok özel bir dönemdir.

Mekke'de inen hemen her sûrede farklı isim ve sıfatlarla müminlerden ve onların özelliklerinden bahsedilmektedir. Genel olarak müminler, mümin olmayanlar, cennetlikler cehennemliklerle karşılaştırılmalı bir biçimde verilmiştir.

Kur'an, insanları *inan-anan* diye ayırırken yalnızca insanları katagorize etmemiş, onların hepsini iyilerden etmeyi hedeflemiştir. Bunun için sözgelimi inanmayanları söz konusu ederken onları inkârın çirkinlikleri-tutarsızlıkları, onlara sunulan nimetler, geçmişte inkarcıların dünyada başına gelenler, ahrette inkarcıların duçar olacakları azaplar konusunda bilgilendirerek onları iyilerden olmaya yönlendirmiştir. Bunu yaparken de önce yumuşak bir lisan ile onları ikna etmeyi, ardından dünyevî ve uhrevî cezalarla onları uyarmayı ilke olarak benimsemiştir.

Kur'an'da inananlar için *mümin*, *Müslim*, *müttakî*, *muhsin* kavramları özellikle kullanılmıştır. Yansıra kullarım anlamına *İbâdî* tamlaması farklı formlarda kullanılmıştır. Bu meyanda müminler için doğrudan '*ibâdî*' kavramı seçilirken, inanmayanlar için '*ibâden lenâ*' ifadesinin kullanılması oldukça dikkat çekicidir.

İman-amel ayrılmazlığına vurgu yanında, ibadetlerden *namaz* ve *infâk* konusu sürekli işlenmeye devam etmiştir. Evrensel ahlak ilkeleri de bu dönemde ısrarla üzerinde durulan temel konular olmuştur.

Yukarıda da söylendiği gibi Mekke'de işlenen konular genel olarak küllî kaideler şeklinde ele alınmıştır. Gelen bu konular, müminleri içerisinde yaşadıkları şartlara hazırlayıcı özellikte gelmiştir.

Çok sayıda Kur'an ayeti, geçmiş peygamber ve kavimlerin üzerinden hedeflediği mümin tipini inşa etmeyi sürdürmüştür.

Mekke döneminde işlenen konuların hemen hepsinin Medine döneminde inen ayetlerde de işlendiği düşünüldüğünde, Kur'an ayetlerini ve bu ayetlerde işlenen temel konuları kesin hatlarıyla birbirinden ayırmak söz konusu olmayacağından elbette konular Kur'an bütünlüğü içerisinde ele alınmalıdır. Ancak Kur'an'ın tencim sürecinde izlediği yöntem, Kur'an'ın muhatabı olan tüm insanların ve özellikle müminlerin, Kur'an'ın hedeflediği tarz ve özellikte yetiştirilmesinde, ilgili herkese ı ışık tutacağı âşikardır. Zira Kur'an'ın indiği Mekke Döneminde yaşayan insanların tevhid konusunda, sosyal ilişkiler, ahlak ve ibadet konusunda problemler yaşıyordu; bugün de hem Müslüman olduğunu söyleyenler, hem de diğer insanlar benzeri pek çok problemi yaşamaktadırlar.

Kur'an'ın indiği o dönemde şirk vardı, ibadetsizlik vardı, yapılan ibadetlerde bidat ve hurafeler vardı, ahlakî çözümler vardı; bugün de bunların olmadığını hiç kimse söyleyemez. Kur'an, indiği dönemdeki o insanları aldı, seçkin insanları yetiştirdi. Aynı Kur'an, benzer problemleri yaşayan günümüz insanlarını da seçkin kılmak için indiği gün gibi terü taze bir şekilde beklemektedir.